

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 68 Yıl: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 68 Year: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Doi Number:
<http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3892>

AVRUPA BİRLİĞİ'NE KATILIM SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN TURİZM PERSPEKTİFİNİN İNCELENMESİ

IN EUROPEAN UNION ACCESSION PROCESS INVESTIGATION OF THE PERSPECTIVE OF TOURISM IN TURKEY

Ahmet BÜYÜKŞALVARCI*
İdris DİNÇ**

Öz

Türkiye, geçmiş çağlardan itibaren köklü geçmişi ile Orta Asya'dan Anadolu'ya geçiş sürecinde birçok kültür ve medeniyet ile bağ kurmuştur. Bulunduğu coğrafi konumu Asya'yı Avrupa'ya bağlayan bir köprü vazifesi görmüştür. Geçmişte yaşanan iki dünya savaşı sonucunda çeşitli siyasi ve ekonomik topluluklar ve örgütler ortaya çıkmıştır. Günümüzün etkili örgütlerinden biri olan Avrupa Birliği ile sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik anlamda da bağlarını geliştirmeyi devam ettirmektedir. Bu çalışmada Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerinin kuruluş ve gelişme safhaları incelenmiş, üyelik sürecinin Türkiye'ye katkıları tartışılmıştır. Avrupa Birliği ile Türkiye'nin karşılıklı ilişkileri turizm perspektifinde niceliksel anlamda karşılaştırılması yapılmış ve sayısal analizlerden çıkarım elde edilerek hem ülkesel hem de birlik bazında Türkiye ile Avrupa Birliği arasında gerçekleşen turizm olayının gelişimine yönelik bir değerlendirme yapılmıştır. Türkiye, Avrupa Birliği'nin oluşturduğu programlara uyum sağlamaya çalıştığı ve büyük oranda da adapte olduğu görülmektedir. Avrupa Birliği'nin birçok projelerine, toplantılarına katılım sağlamış ve başarılı girişimler gerçekleştirmiştir. Avrupa Birliği'nin turizme dair geliştirmek istediği proje ve stratejilerle, Mavi Bayrak Projesi, Erasmus, konukseverlik gibi programlara Türkiye'de katılım sağlamıştır ve böylece turizminin gelişmesine ulusal ve uluslararası çapta yardımcı olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Türkiye, Mavi Bayrak Projesi, Turizm Perspektifi.

Abstract

Turkey, Anatolia from Central Asia with history in transition from an era long history has established ties with many cultures and civilizations. Its geographical position has served as a bridge connecting Asia to Europe. As a result of two world wars in the past, various political and economic communities and organizations have emerged. It continues to develop its social, cultural, political and economic ties with the European Union, which is one of the influential organizations of today. This study examines the stages of establishment and development of relations with Turkey's European Union membership process contributed to Turkey were discussed. Turkey's bilateral relations with the European Union were compared in a quantitative sense in tourism perspective and numerical gain interest from analyzing been made an assessment for the development of actual tourism events in the European Union with both national as well as unity on the basis of Turkey. Turkey has tried to adapt to the program that created the European Union and is seen as largely adapted. He has participated in many projects and meetings of the European Union and made successful initiatives. The European Union wants to develop projects and strategies on tourism, Blue Flag Project, Erasmus, Turkey has participated in programs such as hospitality and thus has helped the development of tourism at national and international level

Keywords: European Union, Turkey, Blue Flag Project, Perspective of Tourism.

* Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, ahmetbuyuksalvarci@gmail.com

** Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, dinc75idris@gmail.com

GİRİŞ

Turizm sektörü 20. yüzyılın başından itibaren sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel anlamda kendine özgü bir yer bulmuştur. Kendisinin ayrı şekilde değerlendirildiği aynı zamanda ellinin üzerinde sektörü etkilediği ve işbirliği içinde olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle geçici konaklamalardan doğan ihtiyaçların karşılanması adına 2. Dünya Savaşı'ndan sonra gelişim ve değişim yönünde ivme kazanan git gide uzak mesafelere yayılmıştır. Günümüzde ise farklı pazarlama taktikleriyle, çeşitli teknolojiler ile ulusal ve uluslararası ölçekte önemli sonuçlar doğurmaya başlamıştır. Bunlar; ülkelerin cari açıklarına yaptığı doping etkisi, ödemeler dengesinde etki, ülkesel manada sürdürülebilirliğin sağlanması, ülkelerin gelişmişlik seviyelerine yaptığı etki şeklinde çeşitlendirilmektedir.

Türkiye'de turizm sektörü uzun yıllar hak ettiği değeri görememiş uzun yıllar plansız bir işleyiş ile 1960'lara kadar gelmiştir. Bu yıllardan itibaren planlı döneme geçilmiş ve buna uygun politikalar üretilmeye başlanmıştır. Öncelikle küresel bir etkiye sahip olan Avrupa Topluluğu adı altında bir kuruluşun kurulmasına karar verilmiştir. Avrupa kendi işleyişine devam ederken Türkiye'de buna tarafsız kalmamış kendisinin de bu topluluk içinde görmesi gerektiğine inanmıştır. Bu nedenlerle 1960'larda etkili girişimlerde bulunulmuş ancak istenilen elde edilememiştir. Bir yandan turizm sektöründe ilk Beş yıllık kalkınma planı hazırlanarak turizm anlamında sahaya girmiştir. Avrupa Topluluğu adını değiştirmiş yerine Avrupa Birliği adını alarak bu isimle yola devam etmiştir. Türkiye'de turizm anlamında asıl sıçrama 1980'lerde gerçekleşmiştir. Ülkenin ulusal ve uluslararası çevrelerce tanınmasına ve bilinirliğinin artmasını sağlayarak ekonomik önemi de ön plana çıkmıştır.

Turizm sektörü dil, din, ırk, mezhep, ülke ayrımı gözetmeden küresel manada karşılıklı bir arz talep ilişkisidir. Türkiye'de bu arz ve talebi görek Avrupa Birliği'ne entegre olma çabası içerisinde girilmiş turizm anlamında da Avrupa ülkeleriyle karşılıklı bir pazar oluşturma çabasında olunmuştur. Avrupa pazarından elde edilen gelirler ve gelen turistler bakımından fark edilir derecede önem kazanmaya başlamıştır. Türkiye'nin AB üyelik sürecinde son müzakere takviminden sonra günümüz yıllarına gelindiğinde 35 fasıl açılarak bunun 15 faslı turizm ile ilişkili oluşu nedeniyle AB giriş önem arz etmektedir. Bunların yanında son yıllarda artık proje üretir hale gelmesi 2007'de Turizm Master Planı hazırlaması ardından 2023 Turizm stratejisi oluşturması, Master Eylem Planı'nı kısa vadede, 2023 Turizm Stratejisine kadar uzun vadeli bir program geliştirilmiştir. Turizm anlamında hem niteliksel hem niceliksel olarak yol alınarak önemli eşiklerden bir tanesi olarak kabul edilmektedir. Son yıllarda hem ulusal çevrede hem de uluslararası arenada Türkiye AB ile karşılıklı geliştirdiği plan, proje, program ve stratejiler ile ülkelerin kalkınması adına atılan adımları oluşturmaktadırlar.

1. 1950'lerden 1980'lerden Avrupa Birliği ve Türkiye

1.1. Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'ndan Avrupa Birliği'ne (1950'ler)

1951'den itibaren yol alınmaya başlanan Avrupa Birliği'nin temelleri Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu adı altında Avrupa'da atılmıştır. Bu topluluğu bir araya getiren ülkeler; Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg gibi ülkelerdir. İlerleyen yıllarda Avrupa Ekonomi Topluluğu adını alarak Maastricht Anlaşması ile 1992'ye gelindiğinde siyasi ve ekonomik bir örgüt olmuştur. Avrupa Birliği'nin başkenti Belçika'nın Brüksel şehridir. Bazı ülkeler hariç bütün birlik Avroyu kullanmaktadır. Kurucu üye ülkelere ek olarak bu birlik zamanla çeşitli ülkelerin katılımıyla birliğe üye ülke sayısını 28'e yükseltmiştir. Bu birliğin nüfus olarak büyüklüğü 507 milyon kişi ile dünyanın bu anlamda bir araya gelen en büyük birliğidir (www.avrupa.info.tr, www.cetiners.com.tr).

Başta ekonomik olarak bir araya gelen bu birlik ilerleyen yıllarda sanayi, enerji, siyasi, tarım, askeri ve tarım gibi alanlarda ortak çıkarlar doğrultusunda politikalar üretilmeye başlanmıştır. En genel çerçevede temelini ekonomik politikalar oluşturan bu birliğin dış politika ekseninde bir ordu kurma politikası zuhur etmiş ancak kesin anlamda bir karar alınmamıştır. Bunların yanında bazı Avrupa ülkeleri (İsviçre, Norveç) bu birliğe üye değildir. 2015'e geldiği zaman İzlanda' üyelik sürecini iptal ederek çekilme kararı almıştır. Hemen bir yıl sonra 23 Haziran 2016'da Birleşik Krallık'ın halk oylamasına gitmesi ve %52 oranında Birlik'ten ayrılmaya yönelik olarak oy kullanmıştır. Ancak Birleşik Krallık Lizbon Anlaşması uyarınca birlikten tam anlamıyla çıkamamıştır (www.dunyaatlası.com/avrupa-birliği)

1.2. Türkiye'nin Avrupa Birliği Serüveni

Türkiye-Avrupa Birliği (Ortaklık) ilişkileri ve müracaatı ilk olarak 2. Dünya Savaşı sonrasında kendini Batı Bloğu içinde yer almak için öncelikli olarak Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılma yönünde çabalar sarf etmiştir. Bu girişimler;

- Avrupa zihniyetinde Batılılaşma ve Çağdaşlaşma,

- Soğuk Savaş Dönemi'nin siyasi, ekonomik ve Sovyet tehdidinden korunma,
- Batı bloğunda ki yerini ekonomik birleşmeler ile güçlendirme,
- AET' in ekonomik yardımlarından yararlanma ve birlikteki mevcut pazar payını koruma,
- Türkiye aleyhtarlığında bulunan Yunanistan Avrupa'daki kötü söylemlerine karşıt bir durum geliştirmesine yönelik olarak (Tuğrul, 1995).

Türkiye, uluslararası konjonktürü takip ederek uluslararası örgütler olan NATO ve OECD gibi büyük çaptaki örgütlere girmede etkin rol üstlenmiştir. Böylece 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan en geniş çapta ortaklık stratejisi olarak nitelendirilmiş 1958'de kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu, Türkiye ile Yunanistan arasında iplerin gerilmesine neden olmuş olan Kıbrıs Sorunu dış politikada önemli bir yer tutmasından dolayı Yunanistan'ın 15 Temmuz 1959'da AET'ye ortaklık çağrısı yapmasının ardından Topluluk'a Türkiye'nin başvurusu 31 Temmuz 1959'da olmuştur. İlerleyen yıllarda Türkiye'de meydana gelen 27 Mayıs 1960 Darbesi nedeniyle sonraki adımların atılmasının yavaşlamasına ve ilişkilerde donmaların yaşanmasına neden olmuştur (www.ilimvemedeniye.com, www.ab.gov.tr).

Ortaklık anlaşmasının sekteye uğraması dört yıl sürmüş, 12 Eylül 1963'te tarafların iç hukuklarında anlaşmaya varılması sonucu, anlaşma 1 Aralık 1964'te yürürlüğe girmiştir (Tuğrul, 1995).

1.3. 1960'lar

1963 tarihli Ankara Anlaşması'nın amacı Türkiye'nin Birliğe dâhil olmasını sağlamaktır. Bu dâhil oluş belli bir süreç içinde sırasıyla ekonomik ve siyasi anlamda aşamalı olarak gerçekleştirilecek. Ekonomik anlamda Türkiye ekonomisini hızlandırıp kalkınmasına destek olmak ve Türk halkının istihdam seviyesini arttırarak istihdam yolunda ki engelleri kaldırmak ve yaşam koşullarını yükseltmek için göz önüne alınarak ekonomik ve ticari ilişkileri güçlendirmeyi hedef edinmiştir. Anlaşma'nın siyasi amacı olarak Türk halkı ile Avrupa içerisinde bir araya gelmiş halklar arasında bağları güçlendirme ve sıkı ilişkiler kurmak ve Türkiye'nin Topluluğa katılım yolunu açmaktır.

Ankara Anlaşması'nın amacı Türkiye'yi Topluluğa tam üye yapmaktır. Bu anlaşmanın tam üyeliğe götüren anlaşma olarak anılmasının sebebi de Türkiye'yi ekonomik, sosyal ve hukuki düzeyde ki yükümlülüklerini yerine getirmesiyle gelişmişlik düzeyine ulaşacak olmasından ötürüdür (Tuğrul, 1995).

Bu ilişki ortaklığı Türkiye'yi Topluluk üyeliğine hazırlamaktır. Bu hazırlık sürecini de iyi yönetebilmek adına Ankara Anlaşması uyarınca dönemlere ayırarak ortaklık rejiminin kademeli olarak uygulanması kolaylaştırmak amacıyla Hazırlık Dönemi, Geçiş Dönemi ve Son Dönem diye üçe ayırarak anlaşmanın daha yetkin hale getirilmesi amaçlanmıştır. Bu ortaklık dönemleri şu şekildedir; Katma protokol, AB'ye katılım sürecinde Türkiye'nin Kopenhag, Lüksemburg, Helsinki, Nice ve Brüksel Zirveleri ile 2005'te Türkiye'nin AB'ye tam üyelik müzakereleri ve AB ilerleme raporları şeklindeki süreçler.

1.4. 1970'ler

Hazırlık anlaşmasının sona ermesiyle Ankara Anlaşması 13 Kasım 1970'te imzalanan Katma Protokol ile geçiş dönemine girilerek dönemin koşulları belirlenmiştir. Bu dönem içerisinde kişilerin serbest dolaşımın gerçekleştirilmesi, tarım ürünlerinde ve Gümrük Birliği'nin sağlanması amaçlanmıştır (abgs.gov.tr). Türkiye böylece Topluluk standartlarına uyum sürecinde 1973'te yürürlüğe konulan Katma Protokol ile çerçevesi oluşturulan Gümrük Birliği geçiş aşamalarında siyasal, ekonomik alanlarda ki gerçekleştirmesi gereken mevzuları 1996'da yerine getirerek Gümrük Birliği'ne girmiştir (Manisalı, 2001).

Türkiye Topluluğa entegrasyon sağlama yolunda çabalar sarf ederken Topluluk'un vaat ettiği hem siyasal kazanımlar hem de ekonomik kazanımlar açısından değerlendirildiğinde Türkiye'nin çeşitli şekillerde gündem da kalmak isterken Toplulukça gündem dışına itildiği Gümrük Birliğince gerçekleştirilmek istenen mal ve hizmetlerin serbest dolaşımının yanında halklarında ve sermayenin serbest dolaşımına fırsat verilip serbestleştirilmesi gerekliliğinin vurgulanması neticesinde Topluluğun buna kayıt dışı tutumlar sergilemesi Topluluk tarafından bu konuya tam açıklık getirilememesi Türkiye tarafından yeni girişim yollarını açmıştır. Ülke içinde gerçekleşen olumsuz ekonomik atmosfer 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle bu atmosferin problemleri siyasal zemine çekilmesine sebebiyet vermiştir. Ayrıca Yunanistan'ın Topluluğa tam üyelik durumları da bu problemleri siyasal zemine daha çok odun taşımıştır. Bu neticeler sonucunda Türkiye siyasal ilişkilerini dondurarak tepkisini ortaya koymaya çalışmıştır (Tuğrul, 1995).

Bu olayların yanında çeşitli mali anlamda ki desteğini çeken ve donduran Topluluk arasında sıkıntılar derinlik kazanmıştır. (Okur, 2003) 1983'e geldiğimiz zaman askeri hükümetin sona ermesiyle kurulan yeni hükümet mekanizmasıyla Topluluk ile ilişkilerin tekrar gündemi olmaya başlamıştır. (Çalış, 2008) Türkiye'de sivil idare hükümetin tekrar kurulmasıyla 1984'ten itibaren ticari anlamda ithalatı engelleyici politikalar hızla terkedilerek dışa açılma süreci hız kazanmış ilişkilerde normalleşme rüzgârı esmeye başlamıştır. Ancak ortaklık organlarının yeteri kadar işletilememesi nedeniyle 1986 yılına kadar

girişimde bulunulamamış ve sonrasında ise Topluluk arasında bir araya gelme yolunda Yunanistan'ın alınan kararlarda veto kararı kullanması Topluluk ile uzun bir süre daha masa başına oturamamaya neden olmuştur. Bu da gösteriyor ki Topluluk ile Türkiye arasında ilişkilerin çokta kolay gelişmeyeceği ön plana çıkmaktadır. Türkiye Soğuk Savaşın sona ermesini ve SSCB'nin dağılma sürecine girmesini fırsat bilerek Avrupa'ya entegre olma yolunda farklı bir boyuta geçilmiştir. bir yandan ortaya çıkan sorunların giderilmesi bir yandan da mali anlamda ki koşulların iyileştirme amacıyla Ankara Anlaşması'nda öne sürülen uygulamaları beklemeden 14 Nisan 1987'de Türkiye Topluluğa üyelik başvurusunda bulunmuştur. (Tuğrul, 1995) Kısa bir zaman sonra Türkiye AB ilişkileri farklı bir boyuta taşınarak 16 Eylül 1986'da Türkiye AB ortaklık konseyinin bakanlar düzeyinde toplanması sonucunda ilişkiler yeniden hayat bularak 17 Ekim 1986'da Türkiye AB ilişkilerinden sorumlu bakanlığın kurulmasıyla 14 Nisan 1987'ye geldiğinde tam üyelik süreci resmen başlamıştır. Ardından gelen yıllar itibarı ile geçmiş dönemde yaşanan sıkıntılarında önüne geçilmiştir (Avcıkurt, 1997).

1.5. 1980'ler

Avrupa Birliği Türkiye turizm pazarının yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Avrupa Birliği ve Avrupa Birliği bütünleşme faaliyetlerinin Avrupa Birliği turizmine etkileri bakımından Avrupa Birliği vatandaşlarının Türk turizmine olan etkisi incelendiğinde öncelikli olarak Türk turizminin mevcut durumunu ortaya koymamız gereklidir. Bu durum Türkiye'ye turist gönderen Avrupa ülkelerinden her ne kadar turist geliyor olmasına rağmen turizm gelirlerimiz %51 turizm talebimiz ise yaklaşık %55'i Almanya, Rusya, İngiltere, ABD ve Fransa gibi ülkelerden gerçekleşmektedir (Varlıer).

Avrupa Birliği içerisinde turizm sektörü çeşitli sektörler kadar ekonomik bir öneme sahiptir (Tillier, 1998). Dünya'da 1980'lerden itibaren büyüme gösteren turizm sektörü gösterdiği faaliyetlerle gün geçtikçe etki alanını arttırmaktadır.

2. Türkiye'de Turizmin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Turizm sektörü kendi içinde bölümlere ayrılarak çeşitli sektörlerle de iç içe olan ve diğerlerini etkileme gücü olma yapısı göstermektedir. Turizm politikası oluşturulurken bu amaçlara ulaşılması adına nereden ve hangi yollardan gidileceğine dair ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel kazançlarını arttırmak için buna uygun bir maliyet planlaması yaparak verimliliği en yükseğe çıkarmak ve maliyeti en aza indirme hassasiyetinin gözetilmesi için yapılan planlı çalışmalardır. Türkiye turizmi iki dönemden oluşması adına bu şekilde incelendiğinde 1960 öncesi plansız dönem ve sonrası planlı dönem diye iki dönem diye arz olunur. Zamanla son yıllarda daha kullanışlı politikalarla ülke istihdamını, refah düzeyini, istikrarlı bir kalkınmada etki oluşturmak adına çeşitli politikalar ile gelişmişlik farklarını en aza indirmek ve önemli politikalar geliştirilerek daha ıslahatçı daha yenilikçi kazanımlarla yol alınmaktadır (Alaeddinoğlu, 2006).

Türkiye'de turizm manasında gelişimler planlı dönemde gözle görülür derecede gözlenmekte ve izlenmektedir. Ancak plansız dönemde de çeşitli açılımlar getirilmiştir. Bunlar;

- Seyyahin Cemiyeti'nin kurulması,
- Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun kurulması,
- 1925'de kurulan ve daha sonra adı "Türk Hava Yolları İşletme İdaresi" olan "Teyyare Cemiyeti"nin kuruluşu,
- 1934'te Dış Ticaret Dairesine bağlı olarak ilk kez İktisat Bakanlığı'nın onayıyla Türk Ofisi'nin kurulması,
- 1937'de İktisat Bakanlığı bünyesinde Turizm Müdürlüğü'nün kurulması
- 1938'de Türk Ofise bağlı Turizm Masası kurulmuştur
- 1939'da Ticaret Bakanlığı bünyesinde Turizm Dairesi'nin kurulması
- 1940'larda Turizm Dairesi adını değiştirerek Matbuat Umum Müdürlüğü'ne dönüştürülmesi
- 1943'de ise bu müdürlüğün Basın Yayın Genel Müdürlüğü'ne bağlanması
- Plansız dönemde Turizm çerçevesinde 1950 tarih ve 5647 sayılı Müesseseleri Teşvik Kanunu ilk yasal düzenleme sayılır
- 6086 sayılı "Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu" 22 Mayıs 1953'te yürürlüğe girmiştir.

Planlı döneme geçildiğinde Turizm sektöründe göze çarpan değişimler olmuştur. Bunlar;

- Turizm Bakanlığı ve Turizm Bankasının kurulması
- Birinci Beş yıllık kalkınma planı 1963-1967 yılları arasında uygulamaya başlanmıştır
- Turizm Tesislerinde Nitelik Yönetmeliğine belgelendirme sistemi 1965'te getirilmiştir
- Kredilendirmelerin Bakanlar Kurulu ile yapılması
- 1972'de başlatılan program üzerine ev pansiyonculuğu geliştirmek için kredilendirme yapma
- 1973'te turizmde tanıtımın yolunu açma ve materyal basımı için malzemelerin tedariki için ithalatın kolaylaştırılması adına getirilen yasal düzenlemeler.

- 1982’de 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu’nun çıkarılması
- 1982’de “Kültür ve Turizm Bakanlığı” kurulmuştur.
- İlk olarak uygulamaya konulan Turizm sektöründe beş yıllık kalkınma planları ortaya çıkmış ve uygulanmaya devam etmektedir.

Tablo 1: Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Hedeflenen Turizm Gelişimleri ve Dış Tanıtım Faaliyetleri

Beş Yıllık Kalkınma Planı		Tanıtım Faaliyetleri	Hedeflenen Gelişmeler		
No	Dönemi		Turist Artışı (%)	Turizm Geliri Artışı (%)	Turizm Çeşitleri
1	1963-1967	Propagandaya önem verilmesi	20	34	
2	1968-1972	Tanıtımda yeni bir çığır açılması, tanıtımın Kültürel ve Siyasal anlamda ayrı yürütülmesi, tanıtımı Kültür ve Turizm Bakanlığınca yapılması	25	32	Kitle turizmi
3	1973-1977	Kitle Turizmde tanıtımın esas ve uygunluk tespitinin yapılması	13	20	Kitle ve Sosyal turizm
4	1979-1983	Pazarlamanın etkin olması için Türk Hava Yolları, Devlet Hava Meydanları, Limanlar Genel Müdürlükleri ve TC. Turizm Bankası AŞ, arasında mutabakat yapılması	15	23	Kitle turizmi ile birey turizminde değerlendirilmenin bir arada yapılması
5	1985-1989	3. Dünya ülkeleri ile OPEC ve OECD ülkelerinin yanı sıra Balkan ülkelerinin turizm ilişkilerinin artırılması	10,8	14,2	Kitle turizmi, birey turizmine ek olarak kış, sosyal, su sporları, gençlik, sağlık, festival ve av turizmi
6	1990-1994	Turizm tanıtım ve pazarlamasında kamu ve özel işbirliklerinin yanında turizm gelirlerinde süreklilik kazandırma ve tanıtım pazarlamanın bir sistem üzere yapılması	8,2	13,6	Su sporları, festival, sağlık, kongre, termal, kongre, golf, av, kış ve üçüncü yaş turizmi
7	1996-2000	Tanıtım ve pazarlama finansman faaliyetlerinde kamu ve özel sektör işbirliklerinin yanında ikinci konutların pazarlanması	13,9	21,5	Kış, dağ, termal, yat, karavan, golf, sağlık, kongre, eğlence, kruvaziyer turizmi
8	2001-2005	Turizmde teşviklerin öncelikli alanlara verilmesi, uluslararası turizm ilişkilerin geliştirilerek kamu ve özel sektörleriyle sivil toplum örgütleri arasında ilişkilerin sağlanarak teknolojik yeniliklere açık olunarak yararlanmanın sağlanması	8,6	10,1	Yat, kongre, golf, eko, termal, kış turizm çeşitliliği
9	2007-2013	Tanıtım pazarlamada konusunda yenilik yaparak turizmde pazarlama alanlarında teşviklerin kolaylaştırılması	7,4	9,3	Kültür, kongre, kış, sağlık, golf, yat, termal turizm çeşitliliği
	2023Türkiye Turizm Stratejisi	Turistlerin istek ve arzularının belirlenerek bunun üzerinden strateji geliştirme, pazarlamaları destinasyon olarak da yapma, iletişimde yeni teknolojilerin kullanımının yanında halkla ilişkilere ağırlık verme, uluslararası organizasyonlara ev sahipliği yapma ve katılım sağlayarak temsil gücünü artırma bu yaparken sinema sektörünü kullanma.	4,45	12,5	Fuar turizmi, üçüncü yaş, yayla, kongre, golf, eko, deniz turizmi çeşitliliği

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013

Plansız dönemin aksine rastgele oluşun ortadan kaldırılmasına yönelik olarak stratejik planlamalar ile sektörde amaçlanan politikalarla kısa ve uzun vadede çalışma yapmayı teşvik etmiştir. Bu stratejiyle kamu ve özel sektör işbirliği çerçevesinde yönetim ve uygulamalara yönelik olarak üretim süreçlerinde bir yol haritası oluşturulması amacı taşımaktadır. Belgede geçen kısa vadede eylem planı, uzun vadede strateji olarak kitle turizmi, kıyı turizmi çeşitli alternatif turizm türleri (sağlık, kış, termal, dağ, yayla, eko turizm) şeklinde belirlenen bu çalışmada aynı zamanda turizm türlerinin yetkin ve rasyonel anlamda kullanılmadığı tespitinde yapılarak ortada olan sorunsala karşıt bir tepki geliştirmek amaçlanmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007).

21. yy. ile beraber hem küresel anlamda hemde yerel bazda sektör her geçen gün hem gelir hemde turist hareketi anlamında git gide artış göstermektedir. Son yıllarda Türkiye’ye bakacak olursak hem

gelirlerinde hemde turist hareketliliğinde de artışlar yaşandığı görülmektedir. Tablo ikide gösterildiği üzere 2003'ten itibaren 2017'ye değin artışın süreklilik kazandığı görülmektedir.

Tablo 2: 2003-2017 Turizm Gelirleri, Ziyaretçi Sayıları ve Ortalama Harcama

Yıllar	Turizm Geliri (1000\$)	Ziyaretçi Sayısı	Ortalama Harcama (\$)
2003	13.854.866	16.302.053	850
2004	17.076.606	20.262.640	843
2005	20.322.112	24.124.501	842
2006	18.593.951	23.148.669	803
2007	20.942.500	27.214.988	770
2008	25.415.067	30.979.979	820
2009	25.064.482	32.006.149	783
2010	24.930.997	33.027.943	755
2011	28.115.692	36.151.328	778
2012	29.007.003	36.463.921	795
2013	32.310.424	39.226.226	824
2014	34.305.904	41.415.070	828
2015	31.464.777	41.617.530	756
2016	22.107.440	31.365.330	705
2017	26.283.656	38.620.346	681

Kaynak: www.tursab.org.tr

2023 Turizm stratejisinde uzun vadede ki temel amaç Türkiye turizmini dört mevsim hale getirmek, alternatif turizm türlerini arttırmak ve desteklemek, turizmin sürdürülebilir hale getirerek devamlılığını sağlamak ve gelecekte ki insanların yaşam standartlarında kaliteyi arttırmak. Ayrıca bunlarla beraber çeşitli ulusal ve uluslararası kurum, kuruluş ile iş birliği ve koordinasyon sağlamak üzere ilişkiler geliştirmek adına adımlar atılmaktadır. Özellikle Türkiye pazarında etkin rol üstlenen AB pazarı ile daha sıkı ilişkiler geliştirilmek adına 1980'den itibaren hem Türkiye'nin AB'ye giriş süreci hem de AB'ye giriş sürecinde turizm anlamında karşılıklı geliştirilen ilişkiler neticesinde örgütlenme çabaları meyvelerini vermeye başlamıştır (Sarıçay, 2006). Türkiye'nin küresel rekabet ortamında Dünya turizm pazarında rekabetçi politikalar geliştirme çabası içinde olması AB'nin turizm politikalarını yakından takip etmektedir. AB nazarında bu pazar turistik manada hizmet kalitesinin artması ve çeşitlenmesinin Türkiye açısından talep oluşturması adına önem arz etmektedir (Emekli, 2005).

3. Avrupa Birliği'nde Turizmin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Avrupa Birliği, birliğin temellerini oluşturan Roma Antlaşmasıyla yeni bir kimlik kazanarak küresel anlamda en büyük birlik halini almıştır. Birlik, Turizm olayına yakın zamana kadar ciddi yaklaşmamış ve ilgilenmemiştir. Ancak sektörün büyümesiyle beraber sektörün birliğe katkılarının anlaşılması üzerine farklı bir konumlandırmaya gidilmiştir. (Ural, 2008)

Birlik, turizmle ilgili ilk faaliyetini Haziran 1982'de Komisyon tarafından "Topluluk Turizm Politikası Üzerine Başlangıç Standartlarını Tespit Eden Kurallar" adlı bir dökümanın Konsey'e sunması ile başlamıştır. Bu doküman da birlik içerisinde önemli sektör olduğu vurgulanmış ve bundan sonra gelişen teşvik ve programların temelini oluşturmuştur. Komisyon tarafından hazırlanan "Turizm alanında Topluluk Faaliyetleri" başlıklı raporla turizm politikasının temel hedefleri belirlenmiştir. Bu hedefler şunlardır; (Lıckorish ve Leonard, 1990)

- Birliğin içinde ki turizme yönelik prosedürlerin basitleştirilmesi ve turizme teşvik edilmesi
- Turizmin coğrafiliğinin ve mevsimselliğinin iyileştirilmesi
- Finans araçlarının yetkin kullanılması ve fonlamaların verimli bir şekilde yapılması
- Turistlerin güvenlik ve bilgilendirmelerinin etkin bir şekilde yapılması
- Sektörel anlamda çalışma kollarında iyileştirmeler yapma ve düzen oluşturma
- Sorunların çözümüne yönelik olarak kriz yönetimi yapma ve işbirlikleri geliştirme (Ceyhan vd.1991)

1990'a gelindiğinde AB için turizm anlamında büyük bir gelişme yaşanmış "Avrupa Turizm Yılı" ilan edilerek turizm sektörü ilk kez Avrupa'nın başat gündemi haline başlamıştır. Sosyal manada insanları bir araya getirmek ve daha yakın ilişkiler içinde olamaya teşvik etmek amaçlanmıştır. Ancak son zamanlarda 1.Körfez savaşının çıkmasıyla hem bölgesel hem de küresel ölçekte turizmde bu durumdan nasibini almıştır (Avcıkurt, 2007).

1992'ye gelindiğinde Maastricht Antlaşması imzalanmış bazı maddelerinde Birliğin hedeflerine ulaşılması için Turizmin geliştirilmesine yönelik tedbirler alınmıştır (Ünal vd, 2007). Hemen ardından da ilk Turizm Teşvik Programını başlatılarak 1995'te turizme destek olmak adına Avrupa çapında turizm sektörünün içinde bulunduğu durum tarif edilerek Birliğin gelişimine, kimlik kazanmasına, ekonomik ve

sosyal bütünleşmenin sağlanması. KOBİ'lere istihdam konularına değinilmiştir (www.yorumla.net/universiteler).

Nisan 1995'te AB komisyonu "Yeşil Kitap" adlı bir rapor yayımlayarak, "Birliğin Turizm Alanındaki Rolü" üzerine çalışma içine girerek endüstriye yönelik olarak yasal düzenlemeler yapıldığı söylenmiştir. (Ural, 2008)

2000'de Lizbon'da toplanan Avrupa Konseyi, turizm anlamında yeni bir strateji hedefi ortaya koymuştur. Bu anlamda hedef, Avrupa Birliğini dünya üzerinde ekonomik manada turizmin daha rekabet edebilir hale getirmek ve turizme destek veren işletmelerin politikalarına ciddiyle yaklaşılmasına özen göstermektir (Commission of the European Communities, 2002).

AB Komisyonu, 2005'te AB Komisyonu yenilenerek AB Turizm Politikası adı altında yeni bir çalışma ortaya çıkararak Avrupa turizminin büyümesini, daha rekabet edici hale getirmeyi ve yeni istihdam alanları oluşturarak seviyeyi bir üst sraya taşımıştır (Verheugen, 2005).

Son yıllarda AB ortak politika ve konsey kararları ile turizm politikalarını desteklemiştir. Ara ara birlik kararlarda değişiklik ve düzeltme yoluna giderek tavsiyelerde bulunmuştur. Bunlara ek olarak çeşitli politika kararları çıkarmışlardır. Bunlar; Çevrenin korunması politikası, Tüketicinin korunması politikası, Tek pazar hedefinin gerçekleşmesi politikası, Ekonomik ve parasal birlik politikası, Ulaşım politikası, Kültürel ve mimari miras politikası, Tarım politikaları politikası, Dış ilişkiler ve kalkınma politikası, Serbest dolaşım politikası, Rekabet politikası, Araştırma ve geliştirme politikası (Ünal, 2007).

Tablo 3: Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçilerin Milliyetlerine Göre Karşılaştırılması (Ocak 2015-Aralık 2017)

UYRUK	YILLAR			PAY (%)			DEĞİŞİM ORANI (%)	
	2015	2016	2017	2015	2016	2017	2015/16	2017
Almanya	5.580.792	3.890.074	3.584.653	15,40	15,34	11,06	-30,30	-7,85
Avusturya	486.044	310.946	287.746	1,34	1,23	0,89	-36,03	-7,46
Belçika	617.406	413.614	419.998	1,70	1,63	1,30	-33,01	1,51
Çekya	212.464	87.328	126.567	0,59	0,34	0,39	-58,90	44,93
Danimarka	408.841	329.618	269.026	1,13	1,30	0,83	-19,38	-18,38
Finlandiya	213.803	122.185	97.112	0,59	0,48	0,30	-42,85	-20,52
Fransa	847.259	555.151	578.524	2,34	2,19	1,79	-34,48	4,21
Hollanda	1.232.487	906.336	799.006	3,40	3,57	2,47	2,46	-11,84
İngiltere	2.512.139	1.711.481	1.658.715	6,93	6,75	5,12	-31,87	-3,08
İrlanda	101.379	54.221	50.102	0,28	0,21	0,15	-46,52	-7,60
İspanya	236.063	106.582	106.757	0,65	0,42	0,33	-54,85	0,16
İsveç	624.649	320.580	289.134	1,72	1,26	0,89	-48,68	-9,81
İsviçre	380.338	215.194	206.479	1,05	0,85	0,64	-43,42	-4,05
İtalya	507.897	213.227	205.788	1,40	0,84	0,63	-58,02	-3,49
İzlanda	9.579	3.314	2.455	0,03	0,01	0,01	-65,40	-25,92
Lüksemburg	12.764	4.831	4.922	0,04	0,02	0,02	-62,15	1,88
Macaristan	140.197	64.737	79.899	0,39	0,26	0,25	-53,82	23,42
Norveç	282.210	156.215	116.180	0,78	0,62	0,36	-44,65	-25,63
Polonya	500.779	205.701	296.120	1,38	0,81	0,91	-58,92	43,96
Portekiz	56.312	27.015	26.727	0,16	0,11	0,08	-52,03	-1,07
Slovakya	151.514	61.477	97.967	0,42	0,24	0,30	-59,42	59,36
Yunanistan	755.414	593.150	623.705	2,08	2,34	1,92	-21,48	5,15

Kaynak: www.tursab.org.tr

4. Türkiye'nin AB Müktesebatı'na Karşılıklı Uyum Çalışmaları

"Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı" 24 Temmuz 2003 tarih ve 25178 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu program 24 Mart 2001 tarihli Birinci Ulusal Program'ın revize edilmiş şeklidir. Ulusal Program'da AB Müktesebatı'na uyum çerçevesinde hukuki, idari ve kurumsal düzenlemelere ilişkin gerçekleştirmeler yer almaktadır. 24 Mart 2001 tarih ve 24352 sayılı Karar'ın Resmi Gazete'de yayımlanmasından bu yana, Başbakanlık AB Genel Sekreterliği'nde düzenlenen, Ulusal Program'da yer alan tedbirlerle ilgili Alt Komite toplantılarına ilgili birimlerce düzenli katılım sağlanmaktadır (disiliskiler.kulturturizm.gov.tr).

Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları'nın 17 Aralık 2004'te toplandığı zirvede alınan kararlar sonucunda 3 Ekim 2005'te Türkiye resmen AB'ye katılım müzakereleri başlamıştır. Burada bahsedilen konu 35 fasıl içerisinde 15 fasılın "Tanıtıcı ve Ayrıntılı Tarama" toplantılarına gerekli çalışmaları yapmak için "AB Katılım Müzakereleri ve Tarama Süreci Alt Komiteleri" oluşturulmuştur. 15 fasıla ilişkin bilgi verilirken bu fasıllar alt başlıklar halinde açılacaktır. "Kültürel Mallar" ile ilgili fasılda kültürel malların yurt dışına çıkışı ve geri iadesiyle ilgili olarak buna yönelik sorulara yanıtlar aranmıştır. Bir diğer

fasılda Avrupa Birliği ile gerçekleştirilen Avrupa Kültür Başkenti çalışmasıdır. İstanbul'un 2010 Avrupa Kültür Başkenti seçilmesine ilişkin olarak 11 Nisan 2006'da Avrupalılık bağlarını güçlendiren ve kültürlerarası iletişimi geliştirmek amacıyla bu program hayata geçirilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018).

Dünya başkentlerinden olan İstanbul bu yıllardan itibaren adını daha da fazla bir şekilde kültür ve sanatta önem arz edecektir. Karşılıklı ilişkilerde de artışlar meydana gelecektir. Özellikle kültür, sanat, tarih, çevrecilik, şehircilik, kentsel dönüşüm, iletişim ve organizasyon, kültür turizmi, tanıtım şeklinde ki başlıklar altında 2010 yılı itibarı ile hızını arttırarak çalışma içerisine girilmiştir. AB ve içinde bulunduğu birliğe üye olanlar veya olmayanlar bu gibi projelerde yer alarak kalıcı etkiler bırakmayı başarmışlardır. Bu çalışma da özellikle üç ana konu işlenmiştir. Bunlar; Kültür ve sanat, Kentsel uygulamalar ve kültürel mirasın korunması, Turizm ve tanıtım olarak belirlenen üç ana stratejik alanda faaliyet göstermektedir. AB Kültür Programı (2007-2013), Kültürel Köprüler Programı, Eğitim Programları, Eurimages (Yaratıcı Sinematografik ve Görsel-İşitsel Eserlerin Ortak Yapımı ve Dağıtımı Avrupa Destek Fonu), Erasmus öğrenci değişim programı, Ortak ülkeler hareketlilik projeleri. (Kültür ve Turizm Bakanlığı, dışiliskiler)

AB Kültür Programı 2006'da sona ermiştir. Ancak Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyinin kararıyla yeni nesil değişikliklerle küresel anlamda yeni bir program oluşturulmuştur. Ülkemiz ile Avrupa Birliği arasında uygulanması öngörülen "Türkiye-AB Sivil Toplum Diyalogu-Kültürel Köprüler Programı" çerçevesinde "Kültürel Köprüler Programı" ile AB kültür aktörleriyle ve Türk ortakları arasında kalıcı diyalog ve sürdürülebilir ortaklıklar oluşturmayı amaçlayan müşterek kültürel etkinliklere destek sağlanması hedeflenmektedir. (disiliskiler.kulturturizm.gov.tr) Erasmus, programıyla Türkiye'de son yıllarda etkin rol oynamaya başlamıştır. Öğrenci staj hareketliliği ve Öğrenci değişim programı olan Avrupa ülkeleri ile karşılıklı imzalanan protokoller ile öğrenci değişimine izin veren kültürel, sosyal ve eğitim gibi çeşitli alanlarda ülkelerin ulusal ajansları aracılığıyla hizmet veren bir çalışmadır (www.ua.gov.tr).

Avrupa Gönüllük Hareketleri, gönüllük esasına dayanan bu çalışmada başvuranın herhangi artı özelliklerine bakılmaksızın kabul edilen ve edildikten sonra da bulunduğu ülkede dil yeterliliği kazanma, yeme-içme, barınma ve çalışma gibi kazanımlar elde edilmek üzere oluşturulan bir organizasyondur (avrupagonulluhizmeti.com).

Avrupa Birliği, kendi içerisinde yüzme amacıyla kullanılmak üzere gerekli su kontrol ve analizlerinin yapılmasına yönelik olarak denetim amaçlı oluşturduğu zorunlu bir hükümdür. 1987'de Avrupa Çevre Eğitim Vakfı (FEEE) tarafından yürütülen Mavi Bayrak Kampanyası adı altında birleştirilmiş önce 11 AB ülkesi daha sonra 22 ülkede başarı ile uygulanmıştır. Türkiye'de de uygulama alanı bulan Mavi Bayrak Projesiyle dünyada gelişen ve değişen çevreyi korumak adına 'Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı' tarafından plajlar için belirlenen 33 kriter, marinalar için belirlenen 38 kriter bulunmaktadır. Bu kriterlerin bir kısmı zorunlu(z), bir kısmı kılavuz (k) kriterlerdir. Bu kriterleri sağlayan plajlara 1 yıl süre ile Mavi Bayrak verilerek ödüllendirilmektedir. Türkiye'de 2018 yılında 'Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı'nca değerlendirme sonucunda 459 plaj ile dünyada 3. Sırada yer alırken 1.sırada 590 plaj ile İspanya yer almaktadır. Her geçen yıl Mavi Bayrakta yol alınmaktadır. Kıyıların korunması, çevre bilincinin gelişmesinde ve turizm pazarlanmasında Mavi Bayrak Programının önemli bir yeri bulunmaktadır. Turizm sektörü anlamında uluslararası bir standart oluşturan bu çalışma uluslararası olması nedeniyle büyük bir öneme sahiptir (yigm.kulturturizm.gov.tr).

Sonuç

Turizm çok boyutlu bir sektör olduğundan dolayı hizmetler sektörü içerisinde en esnek özellik gösteren sektördür. Turizm geçmişten günümüze büyüme, gelişme göstermiş ve ülkelerin ödemeler dengesine katkı yapmasının yanında ülke içerisinde sosyal, siyasal, politik, ekonomik, kültürel kavramlarla da içli dışlıdır. İnsan unsuru olması sosyal oluşuyla, belli yer veya destinasyon olması kültürel oluşuyla, insan ilişkileri içermesi politikayla, ülkelerin karşılıklı ilişkileri siyasetiyle, pazarda karşılıklı rekabet ortamında olması ekonomisiyle açıklanabilmektedir.

20. yüzyıl ile değişen dünya da birçok sektör gibi Turizm sektörü nasibini alarak artan talep ile beraber hizmetler sektöründe en baş sırayı almıştır. 1. Dünya Savaşı sonrası yıkıma uğrayan dünya çeşitli atılımlar gerçekleştirmiş. 2. Dünya Savaşı'na kadar bir toparlanma geçirmiş ardında bir büyük savaş daha patlak vermiştir. Savaş sonrası yıkılan eski dünya düzeninin yerini yeni düzeni almaya başlayacaktır. 1950'lere gelindiğinde dünyanın her yerinde bir anlaşma yapılmaktadır. Ancak bu anlaşmaların büyük çapta entegrasyon anlaşmasının temelini atan Avrupa Kömür-Çelik Topluluğu adında bir birleşme yaşanarak 1960'lara gelindiğinde yerini çeşitli anlaşmalar ile Avrupa Topluluğu olacaktır. Tamda bu yıllarda Türkiye

bu topluluğa üyeliğini açıklayacaktır. Bu yıllarda bazı ülkeler alınmış Türkiye saf dışında kalmıştır. Aynı zamanda Türkiye almış öncesinde plansız dönem yaşarken turizmde bu dönemden sonra planlı döneme geçilerek daha gerçekçi adımlar atılacaktır. Yeni kurumlar açılmış ve turizm sektörü beslenmeye çalışılmıştır. 1980'ler Türkiye açısından asıl sıçrama tahtası olan yıllardır. Bu yıllardan sonra Turizmde planlar, projeler gerçekleştirilmiştir. 2000'lere gelindiğinde rekabetçi ortamın daha da arttığı bir dönem olmuş ülkelerin pazar arayışları hız kesmeden devam etmektedir. İşte Türkiye'de Avrupa pazarında yerini bulmuş ve işbirliğini sürdürmüştür. Günümüzde Turizm anlamında geliştirilen 2023 Turizm Stratejisi ile çığır açılarak ulusal ve uluslararası anlamda bize etki edebilecek politikalar üretilmiştir. Bunların içerisinde yerelden ulusala, ulusaldan uluslararası arenaya kadar projelendirme yapılmıştır. Öyle ki toplumun her kesiminin turizm olayına katılmak istenmiş buna göre programlar geliştirilmiştir. Son olarak Avrupa ile dostane ilişkiler devamı getirilmeli karşılıklı kazan kazan odaklı çalışmalar ile hedef büyütülmeli, o hedefe doğru özelden genele doğru bir basamakla yol alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Alaeddinoğlu, Faruk (2006). *Van İli'nin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Planlamaya Yönelik Öneriler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arat, Tuğrul (1995). Avrupa Birliği ile Türkiye Arasındaki İlişkiler ve Gümrük Birliğinin Yeri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 Cilt: XLIV, Sayı: 1-4, s. 587-606.
- Avcıkurt, Cevdet (1997). *Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türk Turizmi Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir: Balıkesir Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ceyhan, Haluk ve Karauçak Oğuz, Şebnem (1991) *Avrupa Topluluğunun Turizm Politikası*., İstanbul: İKV Yayınları.
- Commission of the European Communities (2002). 'Commission Staff Working Paper Report On Community Measures Affecting Tourism (2000) (Sec 2002/300)', Brussels: Commission of the European Communities, ss.4-52.
- Çalış, H. (2008). *Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- DPT Müsteşarlığı (2006). Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013). *Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara:
- Emekli, Gözde (2005). Avrupa Birliği'nde Turizm Politikaları ve Türkiye'de Kültürel Turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, Sayı: 14, s. 99-107
- Hepaktan, E.ve Çınar, S. (2010). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 8(2), s.135-154.
- Kutlu, E. (2004). *İktisadi Kalkınma ve Büyüme*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2007). *Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007 - 2013*.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2013). *Türkiye Turizm Stratejisi 2023*.
- Lickorish, Leonard J. (1990) *Tourism Facing Change*. London: Horward Book of Tourism, the Macmillan Press Ltd.
- Manisalı, E. (2001). *İçyüzü ve Perde Arkasıyla Avrupa Çıkmazı*. İstanbul: Otopsi Yayınevi.
- Okur, A. M. (2003). *Siyaset, Küresel Siyaset*. Ankara: Lotus Kitabevi.
- Tillier, Alan, (1998), European Tourism Continues to Increase. *Europe*, Jul/Aug98, Issue 378
- TURSAB, *Dünden Bugüne Seyahat Acenteleri*
- Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu. *Tarihçemiz*, <http://www.turing.org.tr/tr/tarihcemiz.asp>
- Olalı, H. ve Timur, A. (1988). *Turizm Ekonomisi*. İzmir: Ofis Ticaret Matbaacılık
- Olalı, H. (1990). *Turizm Politikası ve Planlaması*. İstanbul: İşletme Fakültesi Yayınları.
- Sarıçay, N. Yardımcı (2006). *Türkiye Turizm Stratejisi 2023-Taslak Raporu Genel Değerlendirmesi*. İzmir: İzmir Ticaret Odası
- Ural, H. (2008). *Türkiye ve Avrupa Birliği Arasındaki Turizm İlişkileri Çerçevesinde Turizm Değerlerine ve Sektöre Yönelik Türkiye ve Avrupa Birliği Politikalarının Değerlendirilmesi*. Uzmanlık Tezi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Ünal, Ayşe Burcu, (2007). *Türkiye'nin Avrupa Birliği Turizm Politikasına Uyumu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Verheugen, G. (2005), *A Renewed EU Tourism Policy: Towards a Stronger Partnership for European Tourism*. 4th European Tourism Forum, 20 Ekim 2005, Speech/05/626, Malta.
- Yanardağ, Ö.ve Avcı, M. (2012). Turizm Sektöründe İstihdam Sorunları: Marmaris, Fethiye, Bodrum İlçeleri Üzerine Ampirik Bir İnceleme. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 3(2), s. 39-62.

İnternet Kaynakları

- abgs.gov.tr/index.php?p=111&l=1
- https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html
- www.avrupa.info.tr/tr/etkilesimli-avrupa-haritasi-9
- <http://avrupagonulluhizmeti.com/41-soruda-agh-nedir>
- www.cetiners.com/AvrupaBirliđi
- <http://disiliskiler.kulturturizm.gov.tr/TR-22122/avrupa-birliği.html>
- <http://www.ilmvemedenyet.com/turkiye-avrupa-ekonomi-toplulugu-aet-iliskileri.html>
- https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri/2003-2017-gelirsayisi-ve-ortalama-harcama_68.html
- www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=1611, TÜİK Vatandaş Giriş Araştırması
- <http://www.tursab.org.tr/content/turkish/kurumsal/tarihce.asp> (1 Ocak 2010)
- <http://www.ua.gov.tr/programlar/erasmus-programi/yuksekogretim-programi/2007-2013-donemine-ait-bilgi-ve-belgeler/alt-faaliyetler/ulusal-ajans-merkezli>
- <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-11570/mavi-bayrak-hakkinda-genel-bilgiler.html>
- <http://www.yorumla.net/universiteler/958345-ab-uyum-surecinde-turk-turizm-politikalari>.